

MARGINALII (I). DESPRE O VIZIUNE DADAISTĂ ASUPRA URBANISMULUI HISTRIAN

Octavian BOUNEGRU

Entuziasmul unor tineri cercetători în domeniul arheologiei și istoriei antice, concretizat, între altele, prin dorința de a-și vedea rezultatele anchetelor lor publicate cât mai repede cu putință, are multiple motivații. Nu același lucru este însă valabil și în cazul încredințării luminii tiparului a oricărui text, în orice condiții, fără nici un control și, ceea ce este și mai grav, în lipsa deplină a autocontrolului științific. Consecințele nefaste ale publicării fără noimă a unor texte pseudo-științifice, redactate în grabă sau din dorința de a acumula în lista de lucrări un număr cât mai mare de “studii” – și, în consecință, de a accede, eventual, la o treaptă academică superioară – asupra progresului științei arheologice și nu numai, sunt binecunoscute¹. Îndemnul “scrieți băieți, numai scrieți!”, formulat odinioară, am spune, cu atâta senină inconștiență, de un mare cărturar român, într-o vreme în care anumite necesități stringente în planul cultural îl impuneau, nu poate fi, astăzi, cu nici un chip urmat, mai ales în cazul demersului istoric. Or, răsfoirea periodicelor de specialitate, spre a lăsa deoparte lista lucrărilor monografice, evidențiază o cu totul altă situație: apar din ce în ce mai multe note, articole și studii în domeniul amintit mai sus, pe care nu le putem

¹ Este suficient să amintim în aceste sens câteva aserțiuni pe care le emitea, cândva, Louis Robert, vorbind de graba nejustificată a unora dintre tinerii cercetători de a publica texte care se dovedesc a fi insuficient argumentate, doar de dragul de a publica. Nu putem trece sub tăcere faptul că, în cazul autorului “studiului” analizat aici, observațiile savantului francez sunt, din păcate, neașteptat de potrivite : “Un système s’est installé et fleurit, qui oblige les débutants à une surproduction d’articles et de mémoires prématurés... Quelle est la valeur, la nouveauté et l’importance de ces écrits, cet aspect de la question s’estompe ou disparaît. «Il a publié des articles», c’est le mot de passe magique... On nous pousserait à dire: «publiez cela, et très vite», au lieu que nous devrions conseiller: «étudiez encore, approfondissez». On engagera à publier comme article ou mémoire ce qui est un consciencieux exposé de séminaire, confondant les exercices de formations et les exigences de la publication, l’usage interne et la publication dont le caractère est nécessairement de niveau international. Voilà une des causes de la production d’articles et des dissertations qui n’auraient pas dû paraître en librairie ou qui n’auraient dû paraître que plus tard, corrigés, améliorés, étendus ou raccourcis” (L. Robert, *Discours d’introduction*, Akten des VI. Internationalen Kongress für Griechische und Lateinische Epigraphik (München 1972), München, 1973, 18-19.

aprecia pozitiv nici în planul noutăților puse în circulație, pentru a nu mai vorbi de ideile vehiculate, nici sub raport metodologic. După părerea noastră o astfel de "literatură" arheologico-istorică care preia, mai mult ca sigur fără știința autorilor ei, aspectele negative ale curentului artistic dadaist, se impune a fi semnalată în modul cel mai tranșant cu putință, pentru ca diletantismul arheologic și istoric, de care nici epoca în care trăim nu este scutită, să nu devină un element precumpănitor în istoriografia domeniului.

În ultimul număr (XXII/2001) al revistei, până mai ieri prestigioasă, "Memoria Antiquitatis" sînt publicate două "studii" în limbi străine, unul în limba franceză, iar celălalt în limba italiană. Autorii acestora, la formarea cărora în domeniul antichităților clasice am contribuit – vai! – și noi în urmă cu câțiva ani, doi tineri pe care nu ne sfiim a-i numi pseudo-cercetători, fac dovada unei profunde necunoașteri chiar și a celor mai neînsemnate criterii ale cercetării științifice. În această scurtă notă ne-am propus aducerea în discuție a primului text din revista amintită, iar cel de-al doilea "articol" va face obiectul unei note imediat următoare.

Deschizând revista menționată la pagina 429 întâlnim următorul titlu: "Monuments consacrés à la vie intellectuelle et religieuse de l'époque hellénistique à la fin de l'antiquité", semnat de Dorin Nicola. Chiar și cititorul cel mai avizat rămâne nedumerit, pe de-o parte, de complexitatea extraordinară a unei asemenea teme – potrivită, mai degrabă, pentru o enciclopedie – iar pe de alta, de faptul că un asemenea subiect poate fi abordat într-un articol de mai puțin de 10 pagini, cît are textul la care ne referim. Apelînd la sumarul revistei, unde, la pagina indicată, titlul propus este altul, respectiv "Monuments d'Istros consacrés à la vie intellectuelle et religieuse de l'époque hellénistique à la fin de l'antiquité", misterul unui asemenea subiect este parțial dezlegat: înțelegem că este vorba de monumente descoperite la Histria, și nu în întreaga lume antică, așa cum ar rezulta din titlul de la p. 429. În schimb, în cuprinsul textului, colon-titlul "studiului" sună din nou altfel: "Monuments de la vie intellectuelle et religieuse d'Istros". Chiar și în cazul unui text publicat de un debutant în domeniu care, pe deasupra, mai este și responsabilul volumului, credem că orice comentariu asupra acestei situații este inutil.

Trecând peste acest aspect de ordin formal cu totul inacceptabil, ajungem la problema conținutului acestui text al cărui subiect este atât de cuprinzător. D.N. nu ezită să formuleze, în chiar prima frază a "studiului", esența "demersului" său: "Notre essai de suivre, pas à pas, l'évolution de l'urbanisme d'Istros à partir de sa fondation et jusqu'à l'abandon de son site (sic!), centré plus sur les époques hellénistique et romaine, se donne pour dernier sujet l'étude des basiliques et sur des cultes d'Istros, afin à voir quels ont été les problèmes auxquels l'urbanisme de la ville a dû se confronter, à partir de l'époque hellénistique et jusqu' à la fin de l'antiquité". Încercînd să traducem ceva din acest pasaj scris într-o limbă franceză vernaculară, evident greu de înțeles pentru francofoni² constatăm, nu fără o

² De altfel, este lesne de observat că autorul folosește o metodă cel puțin bizară de traducere, utilizată, din păcate și de unii cercetători consacrați în domeniul arheologiei, anume aceea de a înșirui pur și simplu mot-à-mot echivalentul francez al fiecărui cuvânt, al fiecărei fraze gândite în limba română, fără să țină cont de spiritul limbii franceze sau de

oarecare surprindere, că autorul chiar se ține de cuvânt și își propune, nici mai mult nici mai puțin decât să reconstituie, într-un “studiu” de 10 pagini, urbanismul histrian, este drept, nu chiar pe parcursul întregii istorii a cetății ioniene, ci “doar” începând din epoca elenistică și până la sfârșitul antichității. Așadar, acest text se dorește o sinteză a urbanismului histrian în perioada amintită, subiect la care trudes, de patru-cinci generații încoace, arheologi, istorici, arhitecți și epigrafiști laolaltă!

Viziunea istorică a autorului nu se încadrează în limitele convenabile ale domeniului antichităților clasice, câtă vreme chiar titlul lucrării suferă de ambiguitate – nu se înțelege ce înseamnă “monumente consacrate vieții intelectuale” – iar structura acesteia pare haotică, fără nici o intenție de claritate. Cât despre metoda de redactare a unei lucrări științifice, se observă că D.N. nu cunoaște cerințele unui astfel de demers. Este suficient să amintim în acest sens că în nota 2 (p. 429) se citează astfel “D. M. Pippidi, op.cit., p. 124”, deși în nota precedentă (nota 1 de la aceeași pagină), nu este citat decât un singur autor, G. Mihailov! Credem însă că nu este vorba de o simplă greșală, pentru că, din alte două scurte pasaje (p. 431: “Sauf la Zone Sacrée, dont on a déjà parlé...” (s.n.); p. 434: “Comme nous avons déjà eu la chance (sic!) de rappeler dans le chapitre antérieur” (s.n.), ci de ceva mult mai grav. Rezultă cu claritate că cele câteva pagini publicate în revista amintită reprezintă un capitol al unui lucrări mai largi, al cărui subiect nu interesează, desigur, în nota de față, pe care D.N. l-a încredințat pur și simplu luminii tiparului, fără a se mai osteni măcar să-l actualizeze și să-l pregătească respectând cerințelor unui text de sine stătător, și nu celor potrivite în cazul unei lucrări care cuprinde mai multe capitole.

Trecând la conținutul “studiului” analizat, singura constatare care se impune este aceea de structurare haotică a unor idei care privesc, în primele două treimi ale textului, chestiuni legate de educația tinerilor la Histria și de cultele și divinitățile adorate. Sunt folosite aproape exclusiv sursele epigrafice, cu precădere cele grecești, dar pe care D.N. le citează incorect: pentru termenii redacți cu caractere grecești lipsesc semnele diacritice (!), totul lăsând o impresie de improvizație jenantă. Autorul se lansează, uneori, și în comentarii dintre cele mai bizare privind cultele și divinitățile adorate la Histria, precum este acela potrivit căruia cultul lui Theos Megas, sau chiar cel al Cavalerului Trac, erau credințe ale populației locale, adică, în contextul respectiv, al populației autohtone din teritoriul Histriei. Nu lipsesc nici unele platitudini științifice, așa cum este fraza prin care, D.N. “descoperă America”, afirmând: “Dans la même

specificul acesteia, pentru a nu mai vorbi de vocabularul arheologic și istoric consacrat în limba respectivă. Oferim în continuare, absolut la întâmplare, câteva exemple: “...les inscriptions découvertes après les fouilles à l’intérieur des pièces des bâtiments d’un quartier ou autre...”; “...C’est ainsi qu’on entend d’étudier l’urbanisme d’Istros, non seulement du point de vue strictement de son plan d’occupation de l’espace...” (p. 430); “... Le mobilier des fouilles archéologiques dans la cité a montré...” (p. 432); “... la direction des affaires publiques sera exclusivement aux mains des citoyens” (p. 433); “... Le nom de grande basilique se retrouve dans ses dimensions qui dépassent ...”; “... De nos jours tous ces fragments ... peuvent être admirés dans le Musée d’Istros”; “...Les dimensions de cette basilique de (sic!) attestent non seulement l’importance relative qu’elle conservait à cette époque...” (p. 437).

direction il faut voir que ce n'est pas par hasard que le calendrier en vigueur (sic!) à Istros et Tomis est celui milésien, tandis que celui de Callatis est mégarien" (p. 433). De altfel, întreaga lucrare lasă impresia unei colacionări dintre cele mai stângace a unor idei disparate, întâlnite în diverse studii de specialitate, idei ale căror semnificații autorul, în mod vădit, nu le înțelege.

Ne putem întreba, nu fără îndreptățire, cum se face că un tânăr, cum este D.N., care a cunoscut relativ îndeaproape problematica complexă a Histriei, grație a trei stagii de practică arheologică pe șantierul de pe malul lacului Sinoe, sub îndrumarea celui care semnează aceste rânduri, reușește contra-permanența de a însăila un asemenea amalgam de enunțuri ritoase, dar nu mai puțin incontrollabile, de lucruri de multă vreme cunoscute, dar "descoperite" de autor abia acum, dar și de idei eronate, chiar și în cazul unor monumente la care el însuși a lucrat câteva campanii arheologice.

Ajungem, astfel, la ultima parte a "studiului", în care D.N. trece, fără nici o explicație, de la cultele greco-romane la edificiile de cult creștine, în legătură cu care lansează câteva idei pe care le socotim de-a dreptul inadmisibile. Pentru că termenul de "inadmisibil" este chiar cel potrivit atunci când, după ce afirmă senin "disons encore quelques mots sur la seule basilique épiscopale découverte à Istros", ca și cum ar trebui să ne așteptăm la descoperirea unei a doua – sau, de ce nu? a unei a treia – basilici episcopale în cetate, D.N. datează întreg complexul bazilicii episcopale de la Histria, aflată încă în curs de cercetare, în secolul IV p. Chr. (!), nesocotind toate acumulările științifice (arheologice, istorice, patristice) ale unui domeniu atât de complex cum este cel al antichităților paleocreștine.

La fel de condamnată este și lipsa oricărei umbre de probitate științifică în cazul citării lucrărilor care constituie bibliografia acestui edificiu și a membrilor colectivului de cercetare³, pe unii dintre ei D.N. cunoscându-i personal, în împrejurările amintite mai sus. Pentru bogata problematică a săpăturilor de la bazilica episcopală de la Histria, D.N. se mulțumește să citeze un catalog de expoziție (!) organizată de un coleg francez, membru al colectivului de la Histria din 1974, în apropiere de Lyon⁴.

Cu mențiunea că lista acestor grave inadvertențe și omisiuni nu se oprește aici, dar și că a continua înșiruirea lor ar reprezenta, după părerea noastră, o neiertată risipă de timp și, mai ales, de hârtie, încheiem aici aceste observații critice, nu fără a încerca regretul că, noi înșine, am irosit nepermis de multă energie pentru a-l iniția, *de visu*, pe cel care a putut publica o astfel de lucrare⁵, în multiplele aspecte ale antichităților pontice, iar rezultatele acestui efort sunt atât de puțin demne de admirat.

³ După ce săpăturile în acest sector au fost începute în anul 1969 de către Alexandru Suceveanu și Constantin Scorpan și întrerupte un an mai târziu, ele au fost reluate în 1984 de un colectiv format din Alexandru Suceveanu (Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan" din București), Crișan Mușețeanu (Muzeul Național de Istorie a României din București) și Octavian Bounegru (Universitatea "Al. I. Cuza" din Iași), pentru ca, în anii din urmă, să se adauge câțiva tineri de la București și Constanța.

⁴ P. Dupont, *Les Grecs au pays des Gètes*, Lyon 1996.

⁵ Care se încadrează perfect în categoria numită de L. Robert "la surproduction de prématurés".

Un cuvânt se impune și în legătură cu responsabilitățile colegiului de redacție a revistei care găzduiește, cu o neașteptată ușurință, acest “studiu”. Considerăm că publicarea unui asemenea text într-o revistă de specialitate recunoscută, în țară și în străinătate, este cu atât mai gravă cu cât articolul apare într-o limbă străină, introducând, astfel, în circulația științifică idei și aprecieri la un nivel de banalizare incompatibil cu statutul unei reviste care se respectă. Sugerăm, așadar, dacă ne este permis, responsabililor acestei reviste să reflecteze la spusele aceluiași Louis Robert, pe care le găsim potrivite cazului de față: “Les maîtres et directeurs doivent réagir devant cette surproduction imposée. Qu’ils s’emploient à expliquer à tous les degrés, à tous les responsables, à tous ceux qui distribuent situations et bourses, quelles sont les conditions d’une activité scientifique véritable, quelle est la nocivité de la hâte imposée, si l’on veut obtenir des résultats nouveaux, authentiques et durables”⁶.

NOTES MARGINALES (I). SUR UNE CONCEPTION DADAÏSTE CONCERNANT L’URBANISME HISTRIEN

Résumé

L’auteur réalise une mise au point des exigences de la rédaction d’une soi-disant étude de spécialité signée par Dorin Nicola et parue dans la revue *Memoria antequitates*, XXII, 2001.

⁶ L.Robert, *op.cit.*, p.20.